

Babku k babce budau nohavice. Adde parum parvo
magnum cumulabis acervum.

Pozde horiti bycha. Tarde fabulari.

Blázní nebhwagj maudrj, nei s swau sftodau. Se-
ro sapiunt Phryges.

Za babku by přes Zatty hnal. Argentanginam patitur.
Ezechos se bal, nebárs se. Fata sua qvemqve manent.

Blázen dáwá, maudrj bere. Stultus dissipat, pru-
dens congregat.

Zústaneho wlk bere.

Non curat numerum lupus. *Virg.*

On béžneho hrá. Festinat.

Pomocj z blata.

Juvare ex difficultate.

25. Non ullus medicus melior quam fidus amicus. *Cato*
Ad prijtele uprimaého 1.4.13.
Nemár wbara lepšjho.

Gatj člowek,
taká řci.

Qualis homo,
talis sermo.

Gedna bšda
druhou hoňj.
Nulla
calamitas sola.

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.cceol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

SÚČASNÉ PROBLÉMY PAREMIOLOGIC-
KÉHO ŠTÚDIA V ČSSR

- Mária Kosová: Projekt vydania slovenských prísloví 517
- Milan Leščák: Pramene k štúdiu slovenských ľudových hádaniek 524
- Zuzana Profantová: K poetike prarodostiek 530
- Jozef Mlacek: Paremiológia a frazeológia 537
- Dagmar Klímová: Vztah prísloví a prozaického folklóru 543
- Ján Kopál: K výrazovej variabilite a typológii riekanky 551
- Karel Horálek: Prísloví a aforismus 557
- Jiří Jaroš: K funkci úsloví a rčení v zápisech kronikářů, písmáků a veršovců na střední Moravě 562
- Agnes Szemerényi — Vilmos Voigt: Číslo šest v maďarských prísloviach 569
- Mikuláš Mušínska: Zbierky prísloví Ukrajincov východného Slovenska 577

DISKUSIA—GLOSSY

FILMOVÁ A TELEVÍZNA TVORBA
O LUDOVEJ KULTÚRE

- Svetozár Švehlák: Filmová a televízna tvorba o ľudovej kultúre 581
- Peter Mihálik: K niektorým aspektom etnografického filmu 587
- Milan Leščák: Úloha filmu a televízie v súčasnom vývine ľudovej kultúry 593
- Oskár Elšček: Národopisný film a jeho realizačné problémy 605
- Mária Prasličková: Výrazové a tvorivé prostriedky národopisného filmu 611

- Adam Pranda: K otázke pravdivosti a miery štylizácie v národopisnom filme 614
- Vlasta Svobodová: Vědecký a umělecký národopisný film 624
- Libuše Volbrachtová: K otázkám dokumentace a popularizace folklór-
ních tradic 628
- Stanislav Důžek: Výskum a filmová dokumentácia 632
- Zora Vanovičová: Niekoľko poznámok o význame filmovej tvorby s národopisnou tematikou 636
- Daniel Luther: K problematike filmovej a televíznej tvorby o ľudovej kultúre 638
- Záverečný protokol z rokovania poroty súťažnej prehliadky Etnofilm Čadca 80 641

ROZHLADY

- Životní jubileum akademika Bromleje (Václav Froléc) 648
- K jubileu doc. PhDr. Emílie Horváthovej, CSc. (Viera Urbanová) 650
- Životný medzník Soni Kovačevičovej (Olga Danglová) 653
- OBSAH 29. ROČNÍKA 660

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ЧССР
- Мария Косова: Проект издания словацких пословиц 517
- Милан Лешчак: Источники к изучению словацких народных загадок 524
- Зузана Профантова: К поэтике примет 530

Йозеф Млачек: Паремнология и фразеология	537
Дагмар Климова: Связь пословиц и прозаического фольклора	543
Ян Копал: О варибельности средств выражения и типологии считалок	551
Карел Горалек: Пословица и афоризм	557
Йиржи Ярош: К функции пословиц и поговорок в записях хроникеров, грамотеев и стихотворцев в Средней Моравии	562
Агнеш Семеркенъи — Вильмош Воигт: Цифра „шесть“ в венгерских пословицах	569
Микулаш Мушинка: Сборники пословиц украинцев Восточной Словакии	577

ДИСКУССИЯ — ГЛОССЫ

КИНО- И ТЕЛЕВИЗИОННОЕ ТВОРЧЕСТВО О НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЕ

Светозар Швевлак: Кино- и телевизионное творчество о народной культуре	581
Петер Михалик: К некоторым аспектам этнографического фильма	587
Милан Лешчак: Роль кинофильма и телевидения в современном развитии народной культуры	593
Оскар Элшек: Этнографический фильм и проблемы его реализации	605
Мария Прасличкова: Выразительные и творческие средства этнографического фильма	611
Адам Пранда: К вопросу правдивости и меры стилизации в этнографическом фильме	614
Власта Свободова: Научный и художественный этнографический фильм	624
Либуше Волбрахтова: К вопросам документации и популяризации фольклорных традиций	628
Станислав Дужек: Научные исследования и кинодокументация	632
Зора Вановичова: Несколько замечаний о значении кинотворчества с этнографической тематикой.	636
Даниел Лутер: К проблематике кино- и телевизионного творчества о народной культуре	638
Заключительный протокол совещания жюри конкурсного просмотра ЭТНОФИЛЬМ ЧАДЦА '80	641

ОБЗОРЫ

Юбилей академика Бромлея (Вацлав Фролец)	648
К юбилею доц., д-р Эмили Хорватовой канд. наук (Вера Урбанцова)	650

Жизненная вежа Сони Ковачевичовой (Ольга Данглова)	653
СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 29 ГОД ИЗДАНИЯ	660

INHALT

STUDIEN

GEGENWÄRTIGE PROBLEME DES PARÖMIOLOGISCHEN STUDIUMS IN DER ČSSR

Mária Kosová: Das Projekt der Ausgabe der slowakischen Sprichwörter	517
Milan Leščák: Die Quellen zum Studium der slowakischen volkstümlichen Rätsel	524
Zuzana Profantová: Die Poetik der Voraussagungen	530
Dagmar Klímová: Die Beziehung zwischen dem Sprichwort und der Prosafolklore	543
Ján Kopál: Die Ausdrucksvariabilität und Typologie der Kindersprüche	551
Karel Horálek: Das Sprichwort und der Aphorismus	557
Jiří Jaroš: Die Funktion der Sprüche und Redewendungen in den Aufzeichnungen der Chronisten, Volksgelehrten und Verseschmiede in Mittelmähren	562
Agnes Szemerkenyi — Vilmos Voigt: Die Nummer sechs in den ungarischen Sprichwörtern	569
Mikuláš Mušíka: Die Sprichwortsammlungen der Ukrainer in der Ostslowakei	577

DISKUSSION — GLOSSEN

DIE FILM — UND FERNSEHSCHÖPFUNG ÜBER DIE VOLKSKULTUR

Svetozár Švehlák: Die Film- und Fernseherschöpfung über die Volkskultur	581
Peter Mihálik: Zu einigen Aspekten des ethnographischen Filmes	587
Milan Leščák: Die Aufgabe des Filmes und des Fernsehens in der gegenwärtigen Entwicklung der Volkskultur	593
Oskár Elšček: Der ethnographische Film und seine Realisationsprobleme	605
Mária Prasličková: Die Aus-	

drucks- und Gestaltungsmittel des ethnographischen Filmes	611
Adam Pranda: Zur Frage der Wahrhaftigkeit und des Masses der Stilisierung im ethnographischen Filme	614
Vlasta Svobodová: Der wissenschaftliche und künstlerische ethnographische Film	624
Libuše Volbrachťová: Zu den Fragen der Dokumentation und Popularisation der Folkloretraditionen	628
Stanislav Důžek: Die Forschung und die Filmdokumentation	632
Zora Vanovičová: Einige Anmerkungen über die Bedeutung der Filmschöpfung mit der ethnographischen Thematik	636
Daniel Luther: Zur Problematik der Film- und Fernseherschöpfung über die Volkskultur	638
Das Schlussprotokoll aus der Verhandlung des Wettbewerbsfilmfestivals ETHNOFILM ČADCA '80	641
 RUNDSCHAU	
Das Lebensjubiläum des Akademikers Bromlej (Václav Frolec)	648
Zum Jubiläum der Doz. PhDr. Emília Horváthová, CSc. (Viera Urbančová)	650
Der Lebensgrenzpunkt der Soňa Kovačevičová (Olga Danglová)	653
INHALT DES 29. JAHRGANGES	660

CONTENTS

ARTICLES

PRESENT PROBLEMS OF THE PAREMIOLOGIC STUDY IN ČSSR

Mária Kosová: The Project of Publishing Slovak Proverbs	517
Milan Leščák: Sources for the Study of Slovak Folk Riddles	524
Zuzana Profantová: Poetics of Prognostics	530
Jozef Mlacek: Paremiology and Phraseology	537
Dagmar Klímová: Relation Between Proverb and Prosaic Folklore	543
Ján Kopál: The Expression Variability and the Typology of Nursery Rhymes	551
Karel Horálek: Proverb and Aphorism	557
Jiří Jaroš: The Function of Locutions	

and Sayings in Entries of Chroniclers, Popular Scripturalists and Folk Verifiers in the Central Moravia	562
Agnes Szemerényi — Vilmos Voigt: The Number Six in Hungarian Proverbs	569
Mikuláš Mušíňka: Ukrainian Proverb Collections from Eastern Slovakia	577

DISCUSSION

THE FILM AND TELEVISION PRODUCTION ON THE FOLK CULTURE

Svetozár Švehlák: The Film and Television Production on the Folk Culture	581
Peter Mihálik: Some Aspects of the Ethnographic Film	587
Milan Leščák: The Task of the Film and Television in the Present Evolution of the Folk Culture	593
Oskár Elschek: The Ethnographic Film and its Realization Problems	605
Mária Prasličková: Expressive and Creative Means of the Ethnographic Film	611
Adam Pranda: The Question of the Verity and the Measure of Unverity in the Ethnographic Film	614
Vlasta Svobodová: The Ethnographic Film: Scientific and Artistic	624
Libuše Volbrachťová: The Question of Documentation and Popularization of Folklore Traditions	628
Stanislav Důžek: The Research and the Film Documentation	632
Zora Vanovičová: Some Notes on the Importance of the Film Production with Ethnographic Thematics	636
Daniel Luther: Problems of the Film and Television Production on the Folk Culture	638
The Final Record from the Deliberation of the Jury at the Competition Show ETHNOFILM ČADCA '80	641

COMMENTARY

The Life Jubilee of the Academician Bromlej (Václav Frolec)	648
The Jubilee of Doc. PhDr. Emília Horváthová, CSc. (Viera Urbančová)	650
The Life Jubilee of Soňa Kovačevičová (Olga Danglová)	653
THE CONTENTS OF THE 29 TH VOLUME	660

K POETIKE PRANOSTÍK

ZUZANA PROFANTOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Predstavy, obrazy a ich konkretizácia jazykovými prostriedkami majú svoju históriu ako ktorákoľvek iná skutočnosť. Nevznikli naraz ale postupne, vyvíjali sa spolu s plynulým vývojom ľudského života a spoločnosti, s pomalým osvojovaním si vedomostí o vonkajších javoch prírody. Význam prírodných obrazov v ľudovej slovesnosti sa s narastaním poznania mení a prírodné motívy spĺňajú v jednotlivých žánroch odlišné funkcie. V pranostikách zobrazovaná príroda má ešte aj pôvodnú magicko-veštekú funkciu, ktorej korene siahajú k mytologickému, antropomorfnému zobrazovaniu skutočnosti, ale mnohé zobrazovacie postupy sa časom transformovali a sú už výrazom každodennej skúsenosti a bezprostredného estetického vzťahu ku skutočnosti.

Práve pri týchto zobrazovacích, kompozičných, štýlotvorných, poetických postupoch by sme sa chceli zastaviť a poukázať na ne v konkrétnom materiáli slovenských ľudových pranostík. Hneď v úvode chceme podotknúť, že poetika folklóru na rozdiel od literatúry má svoje zvláštnosti, ktoré sú navzájom späté a nadväzné, tak ako sú špecifické aj zákonitosti tvorby, ktorým ľudová slovesnosť podlieha. Pre rozmanitosť výrazových prostriedkov má osobitný význam kategória žánru, ktorá je tu

klúčová. Lubovoľné dielo ľudovej slovesnosti sa musí chápať v rámci žánrového systému, ku ktorému prináleží. Totiž „... poetika každého textu je konkrétny variant poetiky žánru, je to realizácia jej princípov. Umelecké elementy daného textu sa môžu vysvetliť iba cez porovnanie s analogickými elementmi iných textov toho istého žánrového systému...“¹. Musíme mať preto na zreteli, že poetika folklóru je vždy žánrovo podmienená a žánrovo realizovaná, a do určitého stupňa aj žánrovo uzavretá.

V našej práci sme vychádzali z tézy, že poetika je výrazom umeleckého či estetického vzťahu pranostiky ku skutočnosti a pranostika je zároveň nositeľom či priesečníkom faktu, konkrétnozmyslového poznania skutočnosti a estetického vzťahu ku skutočnosti. Vychádzali sme z dostupného slovenského materiálu ako celku a pokúsime sa charakterizovať umelecké postupy a prostriedky estetického zobrazenia konkrétnej, reálnej skutočnosti.

Východiskovým momentom nám bude kompozičná štruktúra žánru. Pranostiky sú charakteristické kompozične symetrickou dvojčlennosťou. Niekedy je táto dvojčlennosť tautologickej povahy vyjadrená paralelizmom, a to syntaktickým alebo kontrastným. V mnohých

pranostikách ide o konkretizáciu reálnej skutočnosti v oboch častiach výroku, často sa však používa v jednej z dvoch častí obrazné vyjadrenie, ktoré sa potom v druhej časti konkretizuje. Kompozičné zoradenie týchto paralelických členov sa deje na pozadí určitého časového rámca. Tento senzuálny rámec vychádza z významovej hierarchizácie členov na princípe následnosti príčina-účinok.

Ako príklad paralelického kompozičného postupu založeného na princípe kontrastu môže slúžiť výrok: *Lepšie vidieť vo februári na poli hladného vlka, než v košeli na poli človeka*. Pokúsili sme sa pri rozbere vychádzať najskôr z významovej analýzy jednotlivých komponentov. Na otázku, prečo je lepšie vidieť hladného vlka, by sme mohli odpovedať: vlk, divé zviera žijúce v lesoch sa k ľudským príbytkom odváži v čase, keď ho prinúti tieseň z nedostatku potravy. To je vyjadrené vo výroku prívlastkom hladný. K tomu dochádza jedine uprostred tuhej zimy. Čiže roľníkovi je milšie, keď vidí vlka nebezpečného pre domácu zver, ohrozujúceho i jeho vlastný život, vo februári, t. j. v období zimných mesiacov, keď má pôda ešte odpočívať, na poli — mieste jednoducho blízkom k obydlíu, mieste výkonu jeho práce, ale najmä mieste zberu úrody, zabezpečenia živobytia. Vlk je tu teda symbolickým, zveličeným vyjadrením hroziaceho nebezpečenstva. Druhá časť výroku — ako človeka v košeli — v druhom významovom pláne znamená, že vo februári, hoci ide o zimný mesiac, nastalo výnimočné teplo ako v neskorých jarných alebo letných mesiacoch, čo nám evokuje výraz košela, ľahký odev, ktorý sa nosí až pri vyšších teplotách. Je to teda nevhodná klíma pre vegetáciu, ktorá sa tak začne prebúdzť príliš skoro, keď zima ešte neskončila a zvykne sa opäť vrátiť, čo má obyčajne nedozierne následky na úrodu. Môžeme teda povedať, že pole je tu priestorovým, február časovým, človek a vlk ži-

vočísňym spojivom vyjadrenia kontrastov zima-teplo a nedostatok-hojnosť.

Iné príklady paralelizmu sú i výroky *Pekné počasie na Urbana prináša mnohé a dobré vína; Teplé noci v aprílu, požehnanie ovociu a vínu; Keď leto na leva príde, keď veľmi zarodí mak, buk a lieska, bude tuhá zima a mnoho sňahu*.

V tomto prípade by sme mohli hovoriť o zdvojenom či rozvinutom paralelizme s konkretizujúcimi prvkami senzuálnej povahy. Výrok by mohol znieť aj takto: Keď leto na leva príde, bude tuhá zima. Rozvinutie prvej časti konkretizovaním obrazu bohatej úrody maku, bukvíc a lieskovcov nachádza analogické vyjadrenie na princípe príčina-následok v syntaktickej dvojici tuhá zima-mnoho snehu. Už v koreni slova *zarodiť, rod-iť* je skrytý pojem *ú-rod-a*, plodnosť, bohatosť, ktorú obrazne symbolizuje na princípe analógie pojem mak, magický prostriedok používaný v obradoch zabezpečujúcich plodnosť. Ak sa vrátíme k úvodnej časti výroku *Keď leto na leva príde*, objasníme si i časový plán. Motív leta je vyjadrený metaforicky, prostriedkom personifikácie, spolu s obrazným vyjadrením konkrétneho časového údaja — na leva. V znamení zverokruhu znamenie leva pripadá na časový úsek od 23. júla do 23. augusta. I o tomto výroku môžeme povedať, že dva významové plány, konkrétny a abstraktno-symbolický, sú tu znázornené princípom paralelizmu a doplnené prvkami senzuálnej povahy.

V nadväznosti na predchádzajúce pristúpime k rozboru poetických prostriedkov tohto žánru. Pri poetizmoch alebo tiež tróPOCH ide o tzv. prenášanie významu alebo o obrazné pomenovanie či vyjadrenie. Základnými prostriedkami sú metafora a metonymia, kde sa prenášanie významu „základá na tom, že se místo představy A pojmenuje představa B, která má s ní společný některý konotovaný význam“², a to na princípe podobnosti u metafory (napr. ružový

máj) či vecnej súvislosti v metonymii.

Najobvyklejším spôsobom metaforického pomenovania je personifikácia, napr. *Na sv. Pavla sa zima obracia*, čo doslovne znamená, že v tento deň sa počítala v ľudovom kalendári polovica zimy. Personifikované metafory nachádzame i vo výrokoch: *Keď sv. Ondrej na plot mráz posadí, nemosíme sa báť povodní ani vody; Ak sa vetry na sv. Štefana spolu chytia, veľikie priekopy a záveje narobia; Keď brezeň ore, dubeň odpočíva*.

V tomto prípade je na metaforické vyjadrenie použitý frazeologizovaný výraz *chytiť sa s niekým*, čo doslovne znamená začať s niekým ostrejšiu výmenu názorov alebo hádku. V našom prípade ide o obraznú konkretizáciu sily a rýchlosti vetra, alebo ako naznačuje následná časť výroku, prípadnej snehovej fujavice aj s následkami, čo znázorňuje polysyndeton (priekopy a záveje). Národným príkladom obraznosti pranostík je výrok *Keď Vendelín slzy roní, každú prácu zajac honí*. Prvá časť výroku je metaforickým zobrazením skutočnosti v prípade, že deň sv. Vendelína je daždivý, prší; ľudový básnik to presne znázornil obrazom na princípe podobnosti: slzy roníť — pršať. Druhá časť je významovo následná a objasňuje rýchlu prácu, ktorá je dôsledkom, čo poeticky evokuje už samotné substantívum zajac-dobrý bežec, a potvrdzuje použité sloveso honiť-naháňať.

Miera expresivity, bezprostrednosti zobrazenia, je v pranostikách vyjadrená primerane ľudovému estetickému citeňiu. Obraznosť pranostík je dôkazom ako „nad tematickým východiskom dominuje zreteľ estetického stvárnenia.“³

Na metonymickom princípe je stavaná synekdocha. Vyjadruje kvantitatívny vzťah medzi javom či predmetom a jeho pomenovaním. Na podklade „pars pro toto“ je založená obraznosť známeho výroku *Medardova kvapka, štyridsať dní kvapká*.

Druhom synekdochy je okrem iného aj hyperbola, napr. *Sňazný marec zabíja polia a vinohrady*, alebo *Studený máj, v stodole raj*.

Veľmi rozšíreným trópom v ľudovej slovesnosti je epiteton, ktorým sa podčiarkuje vlastnosť implicitná, alebo zdôrazňuje vlastnosť iná, nová, s funkciou estetickou. Ľudové básnictvo pozná nepreberné množstvo tzv. epiteton constans, ktoré sú v našom materiáli tematicky dosť zúžené, napr. *Martin prichádza na bielom koni*. Mnohé z používaných prívlastkov však označujeme ako tzv. kvalifikujúce prívlastky s užším alebo širším významom. Napr. jednotlivý mesiac môže byť teplý alebo slnečný, daždivý, suchý, snežný, chladný, mokrý, a i. Stretávame sa tiež s epitetami metaforickými a metonymickými ako napr. biely, zelený, ružový alebo s expresívnymi: dobrý, mrchavý, pekný, nijaký. Napr. *Zelené Vianoce, biela Veľká noc; Svetlé Vianoce, tmavé stodole; Ak je apríl pekný, bude máj ružový*.

Príkladom kvalifikujúceho a zároveň básnického prívlastku je napr. i adjektívum suchý vo výroku *Suchý august, suché víno, mokrý august, vodnaté víno*. Prívlastok suchý tu princípom dvojčlenného paralelizmu naznačuje dobré počasie v mesiaci auguste, suchý-slnečný, z čoho vyplýva dôsledok — dobrá akosť vína v jesenných mesiacoch. Naproti tomu adjektívum mokrý-daždivý, teda nie slnečný, predstavuje opačnú, nežiadúcu kvalitu pre tento letný mesiac, čoho následkom je i nekvalitná akosť viniča, teda aj vína, čo je vyjadrené nie už adekvátnym prívlastkom, ale zúženým.

Všeobecne možno povedať, že hranice medzi kvalifikujúcimi prívlastkami a jednotlivými typmi epitet sú pomerne nestabilné a ťažko ich určiť. Býva to tak v ľudovej slovesnosti vôbec, pretože v štruktúre jej textov sú mnohé spojenia silne automatizované.

Okrem spomínaných tvárnych prostriedkov používa ľudový básnik aj časté prirovnania, aby javy, deje a skutočnosti, ktoré opisuje, urobil názornejšími, plastickejšími. Napr. *Na Katarínu blato, zima ako zlato*. Prirovnanie — ako zlato, alebo epiteton zlatý sú v ľudovej reči veľmi rozšírené. Tento výraz má príznakovú hodnotu a používa sa automaticky tam, kde má ísť o vyjadrenie najvyššej kvality. Jeho funkcia je často afektívna.

V prirovnaní *Suchý apríl, mokrý máj, bude žitko ako háj* ide tiež o jednoduché prirovnanie, kde sú vyjadrené dva členy trojice prirovnávania — comparandum a comparatum — ale spoločná vlastnosť, ktorá je podkladom prirovnania — tertium comparationis — je zamlčaná, no obraznosť prirovnania ju dostatočne evokuje: žitko bude husté a vysoké. Pre nezasväteného nie je celkom jasné prirovnanie *Počasié ako na Mateja húsa*. Na ujasnenie by sme museli doplniť slovko nevydarené, pretože ľudová skúsenosť hovorí, že ak hus znesie vajce na Mateja, nevyľahne sa z neho plnohodnotné húsa.

Prevažná väčšina prirovnávacích výrokov v skúmanom žánri je založená na princípe vizuálnej podobnosti, napr. *sneží akoby sypal, prší ako z ranca* ai.

Ďalej si všimneme aj niektoré iné jazykové prostriedky, s ktorými sa v skúmanom materiáli stretávame. Všetky prostriedky, každý detail v týchto formách stručných folklórnych útvaroch spĺňa zobrazovaciu funkciu. Pre ľudovú reč je príznačná zvýšená expresívnosť, ktorá je výrazom bezprostredného a dôverného vzťahu hovoriaceho k téme. Vyskytujú sa tu často momenty, ktoré skonkrétňujú zobrazovaný jav. Veľmi rozšírené sú z tohto hľadiska výroky tvoriace samostatnú skupinu, ktoré sa viažu ku dňom jednotlivých svätcov v kresťanskom kalendári. Ide o humoristické, ba až satirické obrazy, poludšujúce inak rešpektované postavy svä-

tých, pričom im pripisujú negatívne ľudské vlastnosti a prejavy. Napr. *Vavrinec oharky oscává*, alebo vo výroku *Žofka dočúraná* je familiárne oslovenie doplnené epitetom so zvýšenou expresívitou rámcovanou senzuálnym zobrazením skutočnosti. Výrazy *oscává*, *dočúraná*, hoci sú to na prvý pohľad vulgarizmy, sú funkčným obrazným vyjadrením na princípe podobnosti, skutočnosti, že v dňoch, na ktoré pripadá meno týchto svätých, je zvyčajne daždivé počasie. Podobný je výrok *Marek-oharek*, ktorý znie ako prezývka či nadávka, hoci realita, ktorú zobrazuje, je úplne všedná. Na deň sv. Marka bolo zvykom siať semenom uhoriek.

Mnohé z pranostík majú všeobecné uplatnenie, niektoré však nasvedčujú, že vznikli z lokálnych podmienok, z konkrétneho povedomia. Napr. *Keď Ďumbier fajčí, vyčasí sa* (Mýto pod Ďumbierom, okr. B. Bystrica); *Kým Vepor fajčí, chvíľa nebude* (Klenovec, okr. Rim. Sobota), apod.

Čo sa týka jazykovej stránky pranostík, častý je v tomto žánri výskyt archaizmov aj dialektizmov. Napr. *Na Tri krále, na tri piade* (piad — dĺžková miera); *Po sv. Matúši daj kučmu na uši* (kučma, z maď. baranica); *Marec, ešče bude harec* (harec — z nem. hart — tvrdý, drsný, zlé počasie) ai.

V našom príspevku sa dotkneme i problematiky vetnej stavby a spôsobu vyjadrovania deja v skúmanom materiáli. Väčšina výrokov má ustálenú formu vetných spojení. Kratšie výroky vyjadrujú jednoduché vety, dlhšie zase zložené súvetia priraďovacie a podraďovacie. Vyskytujú sa jednak priraďovacie súvetia dôsledkové, kde druhá časť výroku vyjadruje dôsledok skutočnosti znázornenej v prvej časti a veľkú skupinu tvoria podraďovacie súvetia s vedľajšími príslovkovými vetami príčiny, miery, spôsobu, času alebo prirovnávania. Veľa výrokov je tiež typom vedľajšej vety podmienkovej, čo vyplýva z význa-

mového charakteru zobrazovania skutočnosti.

Pre tento typ opisných výrokov v oboch prípadoch súvetí sú charakteristické súvzťažné, korelatívne spojky, ktoré stoja vždy na začiatku vety a uvádzajú charakter javovej skutočnosti, ktorá je následne opisovaná. Ide o spojky vyjadrujúce kauzálnu väzbu aký-taký, keď-tak, ďalej spojky keď-vtedy, koľko-toľko, čím-tým a pod.

Priebeh deja, stavu alebo situácie je vyjadrovaný slovesom za pomoci kategórie času. Skutočnosti vyjadrené v jednoduchých výrokoch, tak ako aj skutočnosti vyjadrené v prvej časti korelačných výrokov, majú výraznú tendenciu zobrazovať deje ako bezprostredne prebiehajúce (svieti, sneží, spieva, kvitne, alebo jednoducho jesto, nie je, sú ai.), kým následná časť je vždy vyjadrená budúcim časom, prevažne jednoduchým alebo za spojenia s pomocným slovesom byť, čo vyplýva z prognostického charakteru výrokov (napr. oteplí, prihreje, zasneží, pokazí, bude, nebude ai.). Keďže ide o charakteristiky prírodných dejov či úkazov, takmer všetky slovesá sú vyjadrené v tretej osobe jednotného čísla, ojedinele sa vyskytujú aj neosobné vyjadrenia — odmení sa, dočkáme sa — ktoré vyjadrujú stavy prvej osoby. Z hľadiska typov sloviessú rovnocenne zastúpené slovesá pohybové i pomenúvajúce vnímanie okolitého sveta, predmetové i nepredmetové, stavové. Veľké množstvo používania zmyslovo-názorných, ako aj metaforických sloviessú pomocou dejov, vyplýva z bohatej obraznosti tohto žánru. Môžeme teda povedať, že aj slovesný typ pomenovací spoluvytvára a prispieva k bohatej výrazovej tvárnosti a poetickosti tohto žánru.

Existenčnou skutočnosťou prevažnej časti pranostik je ich rýmová podoba. Funkcia veršovanej i rýmovanej podoby týchto výrokov nebola v prvom rade estetická, ale praktická. Rým mal slúžiť ako mnemotechnická pomôcka pri za-

pamätávaní si výrokov, ktorých význam pre praktický život roľníka bol veľmi dôležitý a samotné osvojenie a znalosť týchto výrokov patrila v minulosti k základnému vzdelaniu v týchto vrstvách.

Prevažná väčšina pranostických výrokov sú rytmicko-syntaktické celky, bezrozmerné, resp. bez stáleho rozmeru. Nie sú v nich normované ani počty slabík a prízvukov, ani miesto prízvukov. Veršová podoba, zložená z dvoch polveršov, alebo v jednotlivých prípadoch dvojveršová strofa, sú formovými dôsledkami významového paralelizmu. Charakteristickými znakmi sú zhoda rytmického a syntaktického členenia a združený rým, prípadne vnútorný rým. Napr. *Svätý Martin a Hromnice, pradú z tej istej praslice*. Ide o dva osemslabičné verše, z ktorých prvá časť je podmětová a druhá časť prísudková. Iný príklad: *Na Fašangy výskaj, v pôste brucho stískaj*. Dva šesťslabičné verše majú charakter strofický, tak ako aj nasledujúce dva deväťslabičné verše: *Čeho júl a august nedovari, teho už september neusmaží*. Rytmicko syntaktické uzavretie verša je spravidla signalizované rýmom alebo graficky. Väčšinou sú rýmy gramatické: rok-krok, výskaj-stískaj, blate-lade, koláče-pogáče, duchukožuchu-bruchu, ai. Vedľa jednoslabičných rýmov sa vyskytujú aj dvojslabičné, napr. narodenie-rozlúčenie, ai. Početné sú v našom materiáli i asonancié, napr. trávy-máji, Vincenta-vína, spieva-strava, ai.

O momente stopovosti sa v takých krátkych útvaroch ako sú pranostiky vlastne ani hovoriť nedá. Za rytmicko-intonačnú jednotku tu možno považovať polverš.

O figúrach založených na zámernom hromadení hlások by sme v pravom slova zmysle tiež nemohli hovoriť, avšak musíme podotknúť, že určitá tendencia k eufonickému stvárneniu tu existuje, no za všeobecne výrazný rys ju v skúmanom materiáli nemožno považovať.

Napr. výrok *Od Lucii do Vianoc, každá noc má svoju moc*.

Na záver sumarizujúc stručne konštatujeme, že jednotný estetický kód ľudovej slovesnosti, ktorý sa v rôznych dobách prejavuje odlišnými spôsobmi a formami, je zároveň dôsledkom tých istých umeleckých princípov ľudovej tvorby a podáva svedectvo o šírke, rozmanitosti a bohatosti foriem výrazu. Tieto na druhej strane ale neustále vychádzajú a vracajú sa k istému modelo-

vému, či invariantnému tvaru, ktorý je pre ne prostriedkom nevyčerpatelných možností variovania.

V pranostikách to nie je iba fakt folklórneho estetického stvárňovania, ale aj šírka a bohaté možnosti inšpiratívnej témy, ktorá je predmetom zobrazovania, čo môžeme považovať tak za východisko, ako aj za dôsledok rozvinutej obraznosti a rozmanitosti výrazových prostriedkov v skúmanom žánri.

POZNÁMKY

1 PUTILOV, B. N.: *Sovremennyye problemy istoričeskoj poetiki folklora vo svete istoriko-tipologičeskoj teorii*. In: *Poetika folklora*. Moskva 1977, s. 15.

2 HRABÁK, J.: *Poetika*. Praha 1973, s. 126.

3 MARČOK, V.: *Estetika a poetika ľudovej poézie*. Bratislava 1980.

К ПОЭТИКЕ ПРИМЕТ

Резюме

Значение картин природы в народной словесности меняется по мере возрастания знания, и природные мотивы в отдельных жанрах выполняют различные функции. Изображаемая в приметах природа имеет еще и исходную магическую и пророческую функцию, корни которой уходят в мифологическое, антропоморфное изображение действительности, но многие изобразительные приемы со временем перетрансформировались и являются уже выражением повседневного опыта и непосредственного эстетического отношения к действительности. Цель нашей работы состоит в том, чтобы остановиться на приемах изображения и подчеркнуть их композицию, стилиобразование и поэтику на конкретном материале словацких народных примет. Мы должны подчеркнуть, что поэтика фольклора, в отличие от литературы, имеет свои особенности, которые взаимосвязаны, так же, как специфичны и закономерности творчества, которым подчиняется устное народное творчество. Для разно-

образия средств выражения особое значение имеет категория жанра, которая здесь является ключевой. Любое произведение устного народного творчества должно пониматься лишь в рамках жанровой системы, к которой оно принадлежит.

Наиболее часто встречающиеся поэтические средства этого жанра — это метафора, метонимия, персонификация, синекдоха, гиперболы, множество эпитетов и сравнений. В языке примет часто встречаются архаизмы и диалектизмы. Жизненно важной функцией большей части примет является их стихотворная и рифмованная форма, функция которой является прежде всего практической.

В заключение автор кратко констатирует, что единый эстетический код устного народного творчества, который в различные эпохи выражается различными способами и формами, является одновременно следствием тех же самых художественных принципов народного творчества и свидетельствует о широте, разнообразии и богат-

стве форм выражения. Последние, с другой стороны, постоянно исходят из определенной модельной или инвариантной формы, которая является для них средством неисчерпаемых возможностей варьирования. Не только факт фольклорного эстетического

оформления, но и инспирирующая тема являются, таким образом, как исходным положением, так и следствием богатой образности и разнообразия средств выражения в исследуемом жанре.

DIE POETIK DER VORAUSSAGUNGEN

Zusammenfassung

Im volkstümlichen Wortschaffen verändert sich die Bedeutung der Naturbilder mit der zunehmenden Erkenntnis und die Naturmotive haben in den einzelnen Genres dieses Schaffens unterschiedliche Funktionen zu erfüllen. Die in den Voraussagungen abgebildete Natur hat noch ihre ursprüngliche magisch-weissagende Funktion, deren Wurzeln bis zur mythologischen, anthropomorphen Darstellung der Wirklichkeit reichen. Doch viele Darstellungsmethoden wurden mit der Zeit transformiert und sind bereits ein Ausfluß der alltäglichen Erfahrung und der unmittelbaren ästhetischen Beziehung des Menschen zur Wirklichkeit.

Das Ziel unserer Studie ist, für eine Weile einzuhalten und am konkreten Material der slowakischen Voraussagungen auf die darstellenden, stilbildenden, poetischen und Kompositionsmethoden hinzuweisen. Es muß bemerkt werden, daß die Poetik der Folklore zum Unterschied von der Poetik der Literatur ihre Besonderheiten hat, die miteinander verbunden sind und aneinander anknüpfen, so wie auch die Gesetze der Gestaltung, denen das volkstümliche Wortschaffen unterworfen ist, spezifisch sind. Wegen der Mannigfalt der Ausdrucksmittel kommt der Kategorie des Genres bei diesem Schaffen besondere Bedeutung zu; diese Kategorie nimmt hier eine Schlüsselstellung ein. Jedes Werk des volkstümlichen Wortschaffen kann nur im

Rahmen jenes Genresystems verstanden werden, zu dem es gehört.

Die am häufigsten angewandten poetischen Mittel im volkstümlichen Wortschaffen sind: die Metaphore, die Metonymie, die Personifikation, die Synekdoche, die Hyperbel, viele Epitheta und Vergleiche. In der Sprache der slowakischen Voraussagungen kommen zahlreiche Archaismen und Dialektismen vor. Eine Existenzbedingung der meisten Voraussagungen ist ihre Vers- und Reimform, deren Funktion in erster Linie eine praktische ist.

Abschließend stellt die Autorin kurz fest, daß der einheitliche ästhetische Code des volkstümlichen Wortschaffen, der sich zu verschiedenen Zeiten in verschiedener Weise und in unterschiedlichen Formen äußert, zugleich auch eine Folge der künstlerischen Prinzipien dieses Schaffens ist. Er beweist die Breite, Mannigfalt und den Reichtum seiner Ausdrucksformen. Auf der anderen Seite geht dieses Schaffen jedoch stets von einer bestimmten invariante oder Modellform aus und kehrt immer wieder zu ihr zurück. Diese Form ist für das volkstümliche Wortschaffen ein Schatz unerschöpflicher Möglichkeiten der Variation. Nicht nur der Fakt der ästhetischen Folkloregestaltung, sondern auch das inspirative Thema sind auf diese Weise sowohl Ausgangspunkt als auch Folge der reichen Bildhaftigkeit und Mannigfalt der Ausdrucksmittel im genannten Genre.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 29, 1981, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Člen korešp. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma
PNS — ÚED, Bratislava ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1981

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 29, 1981, № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 29, 1981. Nr. 4. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 29, 1981, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 29, 1981, No. 4

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Dnes nieto , ytra nic.
Hodie aliquid , cras nihil.

19. *Fac ea, quae tua sunt, quae sunt aliena relinque*
Tvoe práce pilně rozhoneg Maga házét fofstani, Masi:
Gineho prácm pobog deykhat fofdani Nagy eptelen
bolondság.

**Koho chregj dobyti/ lechce palicy
nechazegj.
Snadno rolt nachazy proti baranowj
prjcinu. (nem.**

Facile fustem invenit , qui cupit cædere ca-
Facile causam reperit , qvi aliquem lædere
statuit.

D.

Bída tomu domowi , tde rozkazuge tele wofowi.

Quod filius , hoc debet pater.

Dluzjffj Sobota nez Mebele ; foffile nez kabát. Ordo
inversus.

Dobré samo se chwálj. Bonum non est malum.

Hledá dne wiceregffjho.
Quærit aquas in aquis.

Nemá wffech doma.
Caput sine cerebro.

K O N E C .